

Methodologisch advies op maat

Tips van een onderzoeker: wat wel en wat vooral niet te doen bij het opstellen van een enquête

De Wetenschapswinkel verleent methodologische adviezen aan organisaties die zelf onderzoek willen uitvoeren. Klanten die geen betaalde kracht kunnen inhuren om hun onderzoeksvraag te beantwoorden maar wel zelf mensen in huis hebben die onderzoek willen doen, komen via de Wetenschapswinkel bij de methodoloog terecht. Vaak wordt voor zo'n onderzoek gebruik gemaakt van een enquête. Maar waar moet een goede enquête aan voldoen. Wat zijn de do's en don'ts?

Natasja Rietveld, een van de onderzoekers die langerlopend promotieonderzoek uit voeren bij de Wetenschapswinkel, geeft de volgende adviezen:

DE ENQUÊTE

Een enquête is een onderzoeksstrategie (een manier van interviewen) waarin men, voor het beschrijven en verklaren van sociale verschijnselen gebruik maakt van een gestructureerd opgezette vragenlijst, die aan een grote groep respondenten wordt voorgelegd. De te ondervragen groep wordt hierbij via een steekproef² uit de onderzoekspopulatie bepaald. Als u besluit tot deze strategie van dataverzameling zal hier al in de formulering van de probleemstelling rekening mee gehouden moeten worden. Dit geldt ook voor de operationalisering van begrippen, voor de manier waarop gegevens in het algemeen verzameld gaan worden, voor de analyse van de gegevens en voor de eindrapportage. Om tot een gestructureerde vragenlijst te komen is aandacht voor en inzicht in een aantal thema's belangrijk. Hieronder vindt u een top 10 van belangrijkste thema's die in het kader van vragenlijstconstructie bij de onderzoeker bekend moeten zijn, met daarbinnen de vuistregels die aangeven wat we juist wel en wat we juist niet moeten doen bij het opstellen van de vragenlijst. Alle richtlijnen zijn van even groot belang. Voordat we naar de top 10 gaan, gaan we kort in

op de operationalisering van variabelen uit de probleemstelling. Dit moet gebeuren alvorens we überhaupt toekomen aan het opstellen van de vragenlijst.

OPERATIONALISEREN VAN THEORETISCHE BEGRIPPEN EN DIMENSIES

Voordat we toekomen aan vragenlijstconstructie (meetinstrument voor o.a. houding, opinie en gedrag) gaan we eerst terug naar de probleemstelling van het onderzoek: terug naar de vraag die handelt over wat we over wie (of wat) te weten willen komen. Binnen sociaal wetenschappelijk onderzoek zijn de begrippen uit de probleemstelling (en binnen het theoretisch kader) veelal abstract en complex. De begrippen moeten worden geherformuleerd tot concrete concepten alvorens ze meetbaar gemaakt kunnen worden (operationaliseren). Operationaliseren is alleen nodig als we te maken hebben met abstracte en theoretische begrippen. Als we bijvoorbeeld willen onderzoeken wat het gewicht is van bergbeklimmers die een toppoging op de Mount Everest hebben gedaan kunnen we direct op de vraagstelling over het gewicht overgaan. Gewicht is

2001

2002

Burgemeester R. Roep van Gilze en Rijen neemt het rapport 'Onbekend maakt onbemind' van Charlotte Poland in ontvangst.

Het onderzoek naar de houding van de Gilzenaren ten opzichte van de asielzoekers en de factoren die deze houding beïnvloeden leidt tijdens de persconferentie tot de opmerking 'laten we maar eens beginnen met een behoorlijke voorlichtingsavond voor de Gilzenaren over het asielzoekerscentrum en zijn bewoners. En anderzijds moeten we ook de bewoners van Prinsenbos vertellen wat gebruikelijk is in dit land. Een jamptje opendraaien in de supermarkt om er aan te ruiken, is hier niet de gewoonte.'

Het meest in het oog springende onderzoek was voor Stichting Bestrijding Akoestische Milieuvuiling. De uitkomst "radio heeft negatief effect op prestaties werknemers" sloeg in radiohoofdstad Hilversum in als een bom. Zelfs De Nationale Wetenschapsquiz ging er niet aan voorbij en nam een vraag op uit het onderzoek.

Vakbond De Unie schakelt de Wetenschapswinkel in voor onderzoek naar de werkomstandigheden bij particuliere bewakingsbedrijven. Het verloop is groot en het ziekteverzuim extreem hoog.

Uit het onderzoek van Ralph Reede naar de positie van au-pairs van buiten Europa blijkt dat au pairs nog steeds worden uitgebuit: ze werken teveel en doen andere werkzaamheden dan is toegelaten. Reden voor de Tweede Kamer om hierover vragen te stellen aan de minister.

Klaartje van Genugten biedt haar onderzoek over de bestrijding van huiselijk geweld in Tilburg, aan aan burgemeester Stekelenburg.

een concreet te meten begrip, de weegschaal (het meetinstrument) geeft het antwoord. De hieronder gepresenteerde tabel toont het proces van operationaliseren aan wat betreft het abstracte begrip schuldbeleving, uitgaande van een probleemstelling³. We zien dat het begrip schuldbeleving eerst wordt geherformuleerd in theoretische dimensies, gevolgd door formulering van (te meten en te herleiden) indicatoren en tot slot de vraag die aan de respondent gesteld kan worden om uiteindelijk te meten wat diens beleving van schuld inhoudt. De twee vragen bij de dimensie 'gevoel gefaald te hebben/faalschuld' vormen vervolgens ieder een variabele. Beide variabelen

meten samen een (mate van) beleving van schuld wat betreft de faalschuld. Schuld is een begrip dat verschillende betekenissen heeft, verschillende theoretische vormen van schuld kunnen worden onderscheiden. Schuld moet daarom, om dit begrip optimaal te kunnen meten worden uiteengezet in verschillende typen schuld. De verschillende condities die tot schuldbeleving kunnen leiden moeten ook expliciet worden gemaakt (identificatie schuldbeleving bij respondenten). Het meten van bijvoorbeeld de daderschuld en overlevingsschuld gebeurt via andere indicatoren en vervolgens met andere vragen.

TABEL: VAN BEGRIJ (THEORIE) TOT ENQUÊTEVRAAG₄ (EMPIRIE)

Begrip	Theoretische dimensies	Indicatoren	Enquêtevragen
Beleving van schuld	Gevoel gefaald te hebben / faalschuld	Het hebben nagelaten iets te doen	Het niet meer gedaan hebben voor diegenen die gewond zijn geraakt of overleden 0 geen schuldgevoel 1 in geringe mate een schuldgevoel 2 een matig schuldgevoel 3 een behoorlijk schuldgevoel 4 in extreme mate een schuldgevoel
		Het niets hebben kunnen doen	De onschuldige bevolking hebben zien lijden zonder te kunnen grijpen

2003

Eindhovense ouderen verhuizen liever niet. Dit blijkt uit een studie van Janneke de Bree in opdracht van de Federatie Overleg Ouderenorganisaties dat met de uitkomsten het Eindhovens ouderenbeleid richting wil geven.

Bewoners van de Tilburgse wijk Jeruzalem lijken tevreden over het woonklimaat in hun wijk. Bij een wijkenquête – door de bewoners zelf uitgevoerd met ondersteuning vanuit de Wetenschapswinkel – kreeg dat klimaat gemiddeld een 7 ½.

Gemeente Hulst moet nieuwe economische impulsen zoeken in toerisme en recreatie. Dat is de uitkomst van het onderzoek naar mogelijke nieuwe economische impulsen voor de gemeente na de terugloop van het banktoerisme en het wegvallen van de veerverbinding Kruiningen-Perkpolder.

TOP 10 VAN VUISTREGELS VOOR EEN VRAGENLIJST⁵

1. Begrijpelijk Gebruik in de vragen alleen woorden en termen die voor de beoogde respondenten duidelijk en begrijpelijk zijn. Daar mag absoluut geen twijfel over bestaan: inleving in de onderzoeksgroep is een must!
2. Concreet en duidelijk Formuleer concrete vragen en voorkom dat een vraag in zich twee of meer (deel) vragen bevat. Duidelijk moet blijven waar de respondent met de keuze voor een bepaalde antwoordcategorie precies antwoord op geeft.
3. Inzichtelijk en helder Mijdt vragen met een ontkenning en maak geen ingewikkelde zinnen die uit bijzinnen bestaan en/of tussenvoegsels bevatten.
4. Niet suggestief De opvatting, het gedrag en de ervaringen van de respondent moeten worden gemeten, niet die van de onderzoeker zelf: maak gebruik van neutrale vragen en lok geen antwoorden uit (geen suggestieve vragen!).
5. Adequaat Stel geen vragen die niet op de respondent van toepassing zijn. Dit voorkomt pijnlijke irritatie en (pijnlijke) confrontatie bij de respondent. Combinatievragen zijn hiervoor een oplossing. Is een serie vragen niet van toepassing dan kan de respondent worden doorverwezen naar een volgende vraag.
6. Controle op routine Maak voor het meten van opvattingen en gevoelens gebruik van uitspraken en stellingen waarbij respondenten moeten aangeven in hoeverre ze het daar mee eens zijn. Wissel hier positief geformuleerde stellingen af met negatief geformuleerde stellingen. Je kunt daarmee controleren of de stellingen voor beantwoording ook wel echt goed gelezen zijn. Als namelijk blijkt dat de respondent op de (om en om negatief of positief gestelde) stellingen inconsistent heeft geantwoord moeten die resultaten buiten de analyse worden gehouden. Hij of zij heeft de lijst dan zonder te lezen en nadenken ingevuld. Op die manier is geen werkelijke opvatting of gevoel gemeten.
7. Open vragen Tracht open vragen te mijden. Alleen als echt onzekerheid bestaat over de antwoorden die kunnen worden verwacht voegen we open vragen toe. Verwerking van deze vragen is echter een tijdrovende onderneming. De antwoorden moeten achteraf gecodeerd worden om toch een vergelijking tussen de (groepen) respondenten te kunnen maken. Dit komt de betrouwbaarheid van de resultaten na analyse niet ten goede. Wel is het mogelijk eerst in een pilot⁶ de vragen open te stellen en vervolgens in de definitieve versie deze vragen tot gesloten vragen om te vormen met daarbij opgenomen de verzameling van antwoordcategorieën uit de pilot.
8. Volledig en adequaat Maak bij gesloten vragen voor het bepalen van de antwoordcategorieën gebruik van de kennis uit de literatuur en van de inzichten uit eerder onderzoek over de thematiek en de onderzoeksgroep. Neem eventueel enkele open interviews af om een eerste beeld te kunnen vormen over de beleving en opvattingen van de onderzoeksgroep. Het is altijd verstandig de serie antwoordcategorieën af te sluiten met 'anders' of 'overige'. Maak verder minimaal of geen gebruik van de categorieën 'geen mening' of 'weet niet'. Dit voorkomt dat de respondent een uitweg heeft de vraag niet te beantwoorden.
9. Gedetailleerd, concreet en logisch Net als de vragen moeten ook de antwoordcategorieën zo concreet en gedetailleerd mogelijk worden geformuleerd. Als het gaat om vragen naar de intensiteit van een gevoel of naar de sterkte van een opvatting kun je volstaan met globalere antwoordcategorieën. Antwoordcategorieën moeten uitputtend zijn en elkaar uitsluiten, zij mogen elkaar beslist niet overlappen. De antwoordcategorieën moeten alle relevante mogelijkheden dekken. Antwoordcategorieën moeten in logische volgorde worden weergegeven (van 'weinig' tot 'veel' of van 'volledig mee oneens' tot 'zeer mee eens') en ze moeten een bepaal-

2004

Op 11 juni organiseren de Wetenschapswinkel, het Brabants Kenniscentrum Ervaringsdeskundigheid in de GGZ en Tranzo een druk bezocht symposium. Wetenschappers, hulpverleners en cliënten ontmoeten elkaar in een verkenning van het begrip 'ervaringsdeskundigheid' in de geestelijke gezondheidszorg.

De campagne Brabant Bekent Kleur viert haar 10-jarig bestaan met een manifestatie op de Universiteit van Tilburg. De Wetenschapswinkel is een van de organisaties die meewerkt aan de slotmanifestatie waarin zo'n 200 deelnemers met elkaar van gedachten wisselden in workshops over thema's Jongeren en homoseksualiteit, Omgaan met rechts-extremistische jongeren, Toelatingsbeleid in de horeca, Integratie van jongeren met een handicap en Brandende kwesties in het onderwijs.

Inmiddels worden er 12 promotieonderzoeken uitgevoerd in samenwerking met alle zes de faculteiten van de UvT.

De vergoeding voor studentonderzoekers wordt herzien. Vanwege de diversiteit in omvang en type van het onderzoek wordt de financiële bijdrage gedifferentieerd. De onderzoekersvergoeding wordt gerelateerd aan het aantal studiepunten dat door de faculteit aan het onderzoek wordt toegekend. De onderzoeker ontvangt € 35 per studiepunt.

Een geheel gerenoveerde bemiddelingsdatabase wordt in gebruik genomen.

de symmetrie vormen: voorkom een ongelijk aantal positief en negatief gekleurde antwoordcategorieën.

10. Ordelijk en rustig Vragen die rondom een zelfde thematiek gesteld worden kun je bij elkaar zetten en voorzien van dezelfde antwoordcategorieën. Dit maakt het voor de respondent gemakkelijker de lijst in te vullen (rustiger) en achteraf voor de onderzoeker is het mogelijk betreffende vragen (makkelijker) onderling op hun scores te vergelijken. Groepeer voor de uiteindelijke vragenlijst de onderwerpen⁷ die behandeld moeten worden. Dit geeft orde aan de vragenlijst en maakt het voor de respondent mogelijk zich per thema te concentreren en de concentratie vast te houden. Leidt een nieuw onderwerp steeds in. De lijst moet zo zijn opgesteld dat het is alsof een natuurlijk gesprek plaatsvindt. Dat geeft rust en orde in beantwoording van de vragen, of het nu gaat om het zelf invullen van de lijst of om een mondeling interview.⁸

[NR]

Aan te raden en geraadpleegde literatuur:

Swanborn, P.G. (1994). Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Boom Meppel

Amsterdam

Hart, H. 't; Dijk, J. van; Goede, M. de; Jansen, W.; & Teunissen, J. (1996). Onderzoeksmethoden.

Boom Amsterdam Meppel.

Baarda, D.B.; Goede, M.P.M. de; & Kalmijn, M. (2000). Enquêteuren en gestructureerd interviewen.

Praktische handleiding voor het maken van een vragenlijst en het voorbereiden en afnemen van gestructureerde interviews. EPN

Heeft u behoefte aan ondersteuning bij uw onderzoek? Neem dan contact op met de Wetenschapswinkel.

Wij bespreken de mogelijkheden voor ondersteuning graag met u!

¹ Een vragenlijst kan naar de respondenten worden toegestuurd. Het gaat dan om de 'self administered questionnaires' of 'postenquête'. De onderzoeker kan ook zelf een bezoek brengen aan respondent: 'face to face - enquête' of 'persoonlijke enquête' genoemd, ofwel een interview wordt afgenomen. Verder kan het gaan om een 'telefonische enquête'.

² Een steekproef houdt een (aselecte of selecte) selectie van eenheden in die moeten worden betrokken in het onderzoek. Dit zodanig dat de betrokken eenheden een afspiegeling vormen van de totale populatie waar betreffende eenheden toe behoren. Als de populatie uit minder dan enkele honderden personen bestaat dan kan eventueel de gehele populatie onderzocht worden en is gebruikmaken van een steekproef niet nodig.

³ Voorbeeld van een probleemstelling: Wat is de aard en omvang van schuldbeleving bij veteranen die in het kader van een vredesoperatie zijn uitgezonden?

⁴ Baarda, de Goede, & Kalmijn, 2000

⁵ Baarda, de Goede, & Kalmijn, 2000

⁶ In een pilot kan de vragenlijst, voordat deze wordt uitgezet onder de definitieve steekproefgroep, onder een klein deel van de onderzoeksgroep worden getest en getoetst op o.a. invulbaarheid, duidelijkheid en op ontbreken van of irrelevantie van vragen.

⁷ Begin eventueel met een inhoudsopgave met te bespreken onderwerpen voor u met de opstelling van de lijst begint. U kunt dan zelf ook goed controleren of niets over het hoofd is gezien.

⁸ Baarda, de Goede, & Kalmijn, 2000; 't Hart, van Dijk, de Goede, Jansen, & Teunissen, 1996; Swanborn, 1994

2005

De Wetenschapswinkel bestaat 25 jaar. De stand van zaken:

De vaste staf bestaat uit: Tim van der Avoird (hoofd), Iris Sliedrecht (coördinator bemiddelingen), Annelieke Koster (communicatie), Desiree Vugts (secretariaat).

Er zijn vier studentbemiddelaars: Astrid Kramer (Sociale Wetenschappen), Lars Vleeshouwers (Economie en Bedrijf), Mijke van der Linden (Rechten), Nienke de Vries (Communicatie en Cultuur).

12 onderzoeksmedewerkers doen promotieonderzoek.

Het aantal onderzoeksvragen dat jaarlijks bij de Wetenschapswinkel wordt ingediend blijft stijgen. In september 2005 is het aantal binnengekomen vragen zelfs 46% hoger dan het beoogde aantal. In de database staan ruim 1100 vragen die door de winkel zijn behandeld in de afgelopen 25 jaar.

